

СЕКЦІЯ І

Актуальні проблеми історії, теорії держави і права та конституційного права

ПРАВО І ПРАВОТВОРЧІСТЬ У КОНТЕКСТІ ПРАВОРОЗУМІННЯ

Калюжний Р.А.

*доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового Юридичного інституту
Національного авіаційного університету
м. Київ*

Шапенко Л.О.

*асистент кафедри теорії та історії держави і права
Навчально-наукового Юридичного інституту
Національного авіаційного університету
м. Київ*

Надзвичайно важливим у теоретичному і практичному сенсах є дослідження співвідношення права і правотворчості, їхньої спорідненості і дотичності як компонентів правової дійсності, суспільних феноменів, смислоутворюючі умови яких визначають їх як такі, що відповідають своїй правовій сутності, а відтак, володіють потенціалом взаємного впливу щодо підвищення якості правового буття українського суспільства.

Дослідження співвідношення права і правотворчості відкриває можливість виявити додатковий потенціал кожного з цих феноменів на основі їх співставлення і віднайдення у кожному з них потенціалу «схованому» в іншому: право отримує своє продовження у стані впорядкованості суспільного життя, а правотворчість складає той правовий клімат у суспільстві, у якому тільки і можуть бути розкриті потенційні можливості і глибина природи права.

Право і правотворчість мають багато спільного, адже взаємозв'язок між ними виявляється вже при виробленні поняття права. Так, беручи до уваги висновки Т.Дудаш, яка, провівши етимологічне дослідження у 50-ти мовах світу тих термінів, які на час їх використання відповідали слов'янському слову «право», необхідно відзначити, що першопочатково – у стародавні часи – такими термінами найчастіше позначалися такі поняття як: свобода суб'єктів (тобто можливість певної людської поведінки, діяльності); справедливість; правила стосовно людської поведінки; настанови щодо здійснення саме такої поведінки суб'єктів, яка вважається «справедливою»; процес і результат балансування, узгодження інтересів різних суб'єктів [1, с. 7].

В новій та новітній історії людства термін «право» застосовується також для позначення понять про певні інтереси тих чи інших суб'єктів соціуму (або про їх потреби, що відображені в таких інтересах); особливі почуття, емоції чи навіть

іраціональні психічні явища, притаманні суб'єктам; вимоги останніх, що звернені до суспільства, держави, інших осіб або інших об'єднань, стосовно надання їм певних цінностей та благ; певні суспільні відносини. В наш час коло явищ, які сучасні науковці розглядають як право, стає ще ширшим. До нього відносять, наприклад, інтерсуб'єктну комунікацію (безпосередній діалог), психічні акти «визначення» або ж акти смислоутворення чи смислопородження тощо [2, с. 6].

Право – це явище, яке нерозривно пов'язане з конкретним буттям, що функціонує в глибинах життя, рухається в часі і змінюється разом з ним. І хоча у праві знаходять своє втілення «вічні» цінності – ідеали справедливості, свободи, рівності, їхній зміст з плином часу також зазнає змін: з'являються нові грані, зв'язки, виміри, які потребують поглибленого осмислення. Змінюючись, розвивається також і ціла низка чинників, які впливають на праворозуміння, – цивілізаційні, релігійні, моральні, національні, міжнародні тощо.

Істотний вплив на множинність підходів до праворозуміння справив також бурхливий розвиток різноманітних наук (природничих, суспільних, гуманітарних). Характерною рисою загальнонаукового розвитку в цих умовах є інтеграційні процеси, які зумовлюють необхідність використання здобутків одних галузей наукових знань для дослідження інших, зокрема й традиційних, внаслідок чого виникають не лише нові наукові напрями на стиках різних наук, а й нові міждисциплінарні науки.

Ставлення людей до права, його осмислення й оцінка визначаються не тільки і навіть не стільки ціннісними установками та уявленнями. Адже ще з часів античності відомо, що право є не лише наукою, а й мистецтвом, воно ґрунтується не тільки на знанні, а на певних цінностях – справедливості, свободі, рівності тощо. Кожна людина, що зустрічається з правом і замислюється над природою цього явища, стикається з різноманіттям значень, пов'язаних з його поняттям. Наприклад, з одного боку, право асоціюється із загальнообов'язковими правилами поведінки. З іншого – право часто розуміють як виправдану свободу людини діяти тим чи іншим чином. Право пов'язують то з державою, то з суспільством. Всі ці уявлення про право у відповідному контексті є вірними, і відображають певні аспекти (моменти) його буття. Право – це явище багатобарвне, поліфонічне, таке, що існує в різних формах і видах. Воно пронизує всі сфери життєдіяльності суспільства.

Здатність права втілюватися у правотворчість означає, що характер і зміст правотворчості значною мірою залежить у втіленій у правовій реальності правової парадигми – пануючого у юриспруденції (юридичній теорії і правовій практиці) праворозуміння.

Необхідно розрізнити праворозуміння і розуміння права. Проте доречно підкреслити, що така відмінність має умовний характер. Праворозуміння відображає сприйняття права на професійному юридичному рівні, тобто праворозуміння відображає осмислення права, а також його формалізацію у свідомості, яка відбивається у правосвідомості юриста. Що ж до розуміння права, то це, швидше, віддзеркалення ставлення кожної людини до того, що таке право. Якщо порівняти ці поняття з феноменом правосвідомості, то праворозуміння відображає професійну правосвідомість, а розуміння права – масову правосвідомість.

Праворозуміння як категорія теоретичної та практичної юриспруденції так чи інакше впливає на всі компоненти правового буття – і на правову свідомість індивідів, соціальних груп та суспільства, і на правотворчість (нормотворчість) та стан нормативної компоненти у правовій сфері, і на правову поведінку індивідів та всієї людської спільноти.

Праворозуміння – це серцевина індивідуальної правової свідомості, процес і результат опанування людиною свого правового буття у контексті правового буття соціуму. У концентрованій, узагальненій формі праворозуміння об'єднує пізнавальний, ціннісний та поведінковий компоненти правової свідомості у певний

цілісний каркас правової структури особистості чи суспільства. Праворозуміння є показником правової зрілості не тільки особистості, але й соціальних груп, а також суспільства в цілому.

Право як соціальне явище потребує пізнання, тобто виявлення його сутності, змісту та природи, стійких рис та ознак. Це надає можливість встановити закономірності його розвитку та формулювання його універсального смислу. На кожному етапі розвитку теорії права подібні наукові пошуки завершувалися спробами надати визначення права. Така потреба була викликана необхідністю більш ефективно використовувати право як регулятор суспільних відносин. Разом з тим, можливість формування універсального визначення права породжує відомі розбіжності думок серед теоретиків права. Умовно вони поділилися на релятивістів, які ставлять під сумнів можливості пізнання феномену права в силу його складності і невичерпності, та необережних оптимістів, яких непокоїть відсутність загальновизначеного поняття права і які вірять у можливість його пізнання.

Розуміння права має конкретний національний, історичний та культурний контекст. Тому, спроби надати визначенням права тієї чи іншої історичної епохи, які були сформульовані у термінах конкретної історичної культури, її цінностях, що є універсальними, тобто придатними для всіх випадків, наптовхуються на серйозні труднощі. Претензії на можливості формування універсального змісту права у конкретному визначенні, яке відображає всі сторони цього складного явища, на практиці виявляється ілюзією. Це виявляється неможливим тому, що розуміння права формувалося у різних країнах під впливом цілого ряду факторів: економічних, соціальних, релігійних, політичних тощо, які обумовлюють його інтерпретацію.

Об'єднуючим началом у розумінні права, яке склалося у різних концепціях, є інтерпретація права як визначеного порядку у суспільстві. Він формує державу шляхом визначення міри дозволеної, обов'язкової чи забороненої поведінки, зафіксованої у офіційних нормативно-правових актах держави. Однак сутність, зміст і форми зазначеного порядку розуміються у науці по-різному. Ці відмінності обумовлені тими парадигмами (підходами, зразками до права), які сформулювали певне праворозуміння.

Праворозуміння не можливе без висвітлення історичних аспектів виникнення, становлення і розвитку права, але різноманіття тлумачень сутності права, його змістовних характеристик накладає свій відбиток і на проблеми правоутворення.

В юридичній літературі наводяться різні доктринальні дефініції поняття праворозуміння, зокрема як:

- наукової категорії, що відображає процес і результат цілеспрямованої розумової діяльності людини і включає пізнання права, його сприйняття (оцінки) і ставлення до нього як до цілісного соціального явища (Ю.М. Оборотов, А.Ф. Крижанівський, Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва, М.С. Кельман);

- сукупності уявлень про соціальну сутність, форму, функціональну структуру та зміст права, його призначення та соціальну цінність для суспільства, а також форми реалізації права (В.М. Попович);

- відображення у людській свідомості за допомогою поняття «права» того явища, яке оцінюється як корисне для задоволення потреб існування й розвитку певного суб'єкта, або ж безпосередньо цих потреб (П.М. Рабінович);

- процесу та результату цілеспрямованого пізнання та сприйняття сутності та змісту права як особливого соціокультурного явища, його функціонування і призначення в житті людини, суспільства та держави (А.М. Завальний, Ю.В. Кривицький).

Беручи до уваги зазначені вище позиції, можна стверджувати, що праворозуміння є тією науковою категорією, що відображає результати процесів

пізнання та сприйняття права, його сутності, цінності, призначення в житті людини, суспільства та держави.

Праворозуміння є ключовою, вихідною проблемою юриспруденції, оскільки від її усвідомлення залежить вирішення таких фундаментальних проблем юридичної науки як: джерела права, правосвідомість та правова культура, правотворчість, законність і правопорядок, розуміння сутності держави тощо.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Дудаш Т.І. Праворозуміння: герменевтичне дослідження : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Львів, 2008. 16 с.
2. Рабінович П., Святоцький О. Праворозуміння – фундамент юридичної науки та практики. Право України. 2010. №4. С. 4-9.

НАУКА: ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ФУНКЦІЇ, МЕТА І ЗАВДАННЯ

Рябовол Л. Т.

доктор педагогічних наук, доцент,

*доцент кафедри державно-правових дисциплін та адміністративного права
Центральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира Винниченка
м. Кропивницький*

Наука є свідченням і відображенням найвищого рівня інтелектуального розвитку людства. Наука – складне і багатогранне явище. Саме тому існують різні підходи до висвітлення сутності, ознак, функцій, мети і завдань цього суспільного феномену. У Великому тлумачному словнику сучасної української мови до визначення даного поняття реалізовано системний підхід, в основі якого – структурно-функціональний метод. Відповідно науку розглянуто як: 1) сферу людської діяльності; 2) форму суспільної свідомості; 3) галузь знань [2, с. 741].

Як сфера людської діяльності, наука спрямовується на здобуття нових знань про об'єктивні закони природи, суспільства, мислення. Таке визначення є найбільш узагальненим. Воно виходить з того, що наука (science) – термін латинського походження, що у прямому перекладі означає «знання». Як одна з форм суспільної свідомості, наука забезпечує об'єктивне відображення світу.

Структурний аналіз дозволяє розглядати науку, з одного боку, як макросистему – систему знань про закономірності розвитку природи і суспільства та способи впливу на оточуючий світ, з іншого, як мікросистему – окрему галузь цих знань, однією з яких є і юриспруденція. Мікросистеми, у свою чергу, можуть відігравати роль макросистем щодо окремих наукових напрямів (підсистем) у межах власного предмета дослідження, наприклад: теорія держави і права, конституційне право тощо як складники юридичної науки.

Науку також розглядають і як процес, і як результат творчої діяльності одночасно. Як процес творчої діяльності, наука – це організована людська діяльність з метою отримання нового знання, результатом якого є цілісна система знань, сформованих на основі певних принципів [1, с. 5 та ін.].

Науковий результат – суттєвий показник творчої діяльності. Його поняття та презентаційні форми визначено на рівні законодавства. Згідно із Законом «Про наукову і науково-технічну діяльність», науковий результат – це нове наукове знання, одержане в процесі фундаментальних або прикладних наукових досліджень та зафіксоване на носіях інформації. Науковий результат може бути у формі звіту, опублікованої наукової статті, наукової доповіді, повідомлення про науково-дослідну роботу, монографічного дослідження, наукового відкриття, проекту нормативно-